

PROF. DR HAB. JOLANTA CHWASTYK-KOWALCZYK

<https://orcid.org/0000-0002-3463-6432>

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Agitacja obywatelska przed- i powyborcza 1928 roku na łamach „Kobiety Współczesnej”

Streszczenie

„Kobieta Współczesna. Ilustrowany Tygodnik Społeczno-Literacki” to czasopismo wychodzące w Warszawie w latach 1927–1934, edytowane przez Emilię Grocholską, skierowane do kobiecej inteligencji. W okresie ukazywania się redakcja prowadziła nieustającą agitację na rzecz równouprawnienia kobiet, uświadomienia politycznego i apelowała do czytelniczek o czynne włączenie się Polek w życie polityczne kraju. Żądała wzięcia udziału w wyborach do sejmu, senatu oraz w wyborach samorządowych. Informowała o życiu politycznym kobiet na świecie.

Słowa kluczowe: „Kobieta Współczesna”, agitacja obywatelska kobiet, życie polityczne, wybory parlamentarne i lokalne, Polska 1918–1939, kobiety posłanki, senatorki

THE CIVIC AGITATION BEFORE AND AFTER THE ELECTIONS OF 1928 IN THE „KOBIEȚA WSPÓŁCZESNA” [CONTEMPORARY WOMAN] WEEKLY

Abstract

„Kobieta Współczesna. Ilustrowany Tygodnik Społeczno-Literacki” [Contemporary Woman. Illustrated Social and Literary Weekly] was a magazine published in Warsaw in the years 1927–1934, edited by Emilia Grochol-

ska, addressed to women's intelligentsia. During its publication period, the editors carried out continuous agitation for women's equality, political awareness and appealed to its Polish readers for their active participation in the political life of their country. The magazine demanded participation in parliamentary elections to the upper and lower house, and in local elections. It informed about the political life of women in the world.

Keywords: „*Kobieta Współczesna*”, women's civic agitation, political life, parliamentary and local elections, Poland 1918–1939, female members of parliament and senators

*

Wstęp

W okresie dwudziestolecia międzywojennego wiele czasopism skierowanych do kobiet i redagowanych przez kobiety w ramach walki o równouprawnienie prowadziło agitację na rzecz ich uświadomienia politycznego i uobywatelnienia, co miało się przekładać na czynny udział w życiu politycznym kraju. Wśród periodyków organizacji politycznych, wyróżniających się intensywnością pracy agitacyjnej należy wymienić: „Robotnicę” Marii Turzimy – organ PPS, ukazujący się w Warszawie¹, „Głos Kobiet”² na Śląsku Cieszyńskim, a od 1907 r. w Warszawie, „Na Posterunku”³ – organ Ligi Kobiet, efemeryda grupy kobiet postępowych, założone w okresie walki wyborczej w 1919 r. „Kobieta w Sejmie”, pisma Narodowej Organizacji Kobiet: „Gazeta dla Kobiet” (1922–1931), lwowski „Ruch Kobiety” i „Hasło Polski” z Bielska Cieszyńskiego; od 1928 r. w ramach BBWR, organ Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet – „Praca Obywatelska”⁴ i „Prosta Droga” (dla wsi)⁵. Można wymienić także efemerydę wydawniczą, edytowany w Warszawie w latach 1935–1936 „Tygodnik

¹ Wydawana od 1904 r. jako dodatek do „Nowego Słowa”; w latach 1905–1907 była organem Związku Kobiet, a od 1907 r. dodatkiem do socjalistycznego „Naprzodu”.

² Zob. Aneta Dawidowicz, „Problematyka polityki i polityków na łamach «Głosu Kobiet», czasopisma dla kobiet wydawanego w latach 1908–1939”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, (Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019), 57-71.

³ Zob. Ewa Maj, „Kobieta wobec polityki: strategie tożsamościowe w publicystyce tygodnika «Na Posterunku» (1917–1919)”, w: Ibidem, 43-56.

⁴ Zob. Joanna Dufurat, „Polityka na łamach «Pracy Obywatelskiej» (1928–1939), organu prasowego sanacyjnego Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”, w: Ibidem, 117-129.

⁵ Por. Zofia Zaleska, *Czasopisma kobiece w Polsce. (Materiały do historii czasopism)*. Rok 1818–1937, (Warszawa : Wyższa Szkoła Dziennikarska, 1938), 115-129.

Kobiety”⁶. Także pisma społeczno-literackie wykonywały pracę uświadamiającą politycznie swoje odbiorczynie. Wśród nich w okresie 1918–1939 najciekawsze były „Bluszcz”⁷ i „Kobieta Współczesna”, która będzie przedmiotem dalszych rozważań. Przy opracowaniu artykułu wykorzystano jakościową analizę zawartości prasy materiałów opublikowanych w „Kobiecie Współczesnej” w latach 1928–1931.

Rozwinięcie

„Kobieta Współczesna. Ilustrowany Tygodnik Społeczno-Literacki” to czasopismo ukazujące się w Warszawie w latach 1927–1934, edytowane przez Emilię Grocholską, skierowane do kobiecej inteligencji. Redaktorkami naczelnymi były kolejno: Wanda Pełczyńska (1927–1932), Emilia Grocholska i Komitet Redakcyjny w składzie: Hanna Boguszewska, Czesława Wojeńska, Irena Jabłowska (1931–1934)⁸. Znajdziemy w nim artykuły, szkice, reportaże ze wszystkich dziedzin życia społecznego, zawodowego, kulturalnego i przede wszystkim politycznego. Stałymi współpracowniczkami były działaczki z obozu postępowego o radykalnych poglądach głoszących równouprawnienie kobiet i promujących ich dokonania w życiu społecznym, politycznym, naukowym i artystycznym odrodzonego państwa polskiego⁹. W redakcji „Kobiety Współczesnej” mieściła się siedziba Zarządu Głównego Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem¹⁰.

⁶ Zob. Maria Bauchrowicz-Tocka, „Zakonspirowane mężatki», czyli o ograniczeniach obyczajowych i prawnych wobec pracujących kobiet na łamach „Tygodnika Kobiety», w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, 103-116.

⁷ Zob. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, „Próby uobywatelnienia kobiet w okresie dwudziestolecia międzywojennego na łamach „Bluszczu», w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Ibidem*, 75-102.

⁸ Por. Zofia Zaleska, *Czasopisma kobiece w Polsce*, 150.

⁹ Dobrochna Kałwa, „Model kobiety aktywnej na tle sporów światopoglądowych. Ruch feministyczny w dwudziestoleciu międzywojennym”, w: Anna Żarnowska, Andrzej Szwarz (red.), *Równe prawa i nierówne szanse: kobiety w Polsce międzywojennej*, (Warszawa : DiG, 2000), 135-153; Magda Gawin, „Planowanie rodziny – hasła i rzeczywistość”, w: *Ibidem*, 225.

¹⁰ Maria Wierzbicka, „Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem”, w: Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarz (red.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, (Warszawa : B5, 2009), 153-175; Dobrochna Kałwa, „Model kobiety aktywnej”, 148-149; *Polskie Kobiety Stowarzyszenia i Związki*

Było to jedno z nielicznych czasopism postępowych, które zdecydowało się zainicjować na swoich łamach debaty na temat świadomego macierzyństwa, oddając eklektycznie głos kobietom oraz feministycznym i konserwatywnym organizacjom kobiecym. Całe cykle artykułów i reportaży poświęcono zagadnieniom ochrony praw dziecka, praw kobiet w pracy, kwestiom zawodowego kształcenia kobiet, współczesnej rodziny.

Do autorów stale współpracujących z pismem należeli m.in.: Karolina Bielańska, Zdzisław Broncel, Helena Ceysingerówna, Michał Choromański, Maria Czapska, Julia Dickstein-Wieleżyńska, Krystyna Heymanówna, Maria Karczewska, Halina Krahelska, Stanisława Kuszelewska-Rayska, dr Helena Leleszówna, Teodora Męczkowska, Kazimiera Muszałówna, Janina Osińska, Halina Radlińska, Anna Paradowska-Szełągowska, dr H. Silberowa, Hanna Skarbek, Anna Szelągowska, adw. Grażyna Szmurowa, Cecylia Walewska, dr Halina Więckowska, Czesława Wojeńska. Swoje utwory drukowały: Helena Boguszewska, Maria Dąbrowska, Kazimiera Iłlakowiczówna, Maria Kuncewiczowa, Wanda Melcer, Zofia Nałkowska, Maria Pawlikowska i inne. Zaznaczyć należy, że większość z tych nazwisk pojawiała się także w „Bluszczu”.

W 1931 r. w „Kobiecie Współczesnej” ukazał się artykuł zatytułowany *Do czego dążymy*¹¹, program ideowy kobiety nowoczesnej autorstwa Teodory Męczkowskiej¹². Był to referat wygłoszony przez nią na Zjeździe Przewodniczących Kół Kobiet z Wyższym Wykształceniem w styczniu tego roku w Krakowie. Podjęto w nim kwestie pracy zawodowej i udziału w życiu społeczno-politycznym. Autorka napisała wprost, że

w gruncie rzeczy mało się w położeniu kobiet zmieniło, że doniosłe artykuły Konstytucji § 96 i inne, głoszące jej pełne równouprawnienie są papierową fikcją. Bo gdzież te wszystkie urzędy, do których są kobiety dopuszczane? Gdzie stanowiska, które zajmują? Niższe stopnie służbowe i najniższe stoją przed kobietą otworem, ale od wyższych są starannie odsuwane. ... Równouprawnienia nie ma. ... Taki stan rzeczy musi być przez nas – kobiety z wyższym wykształceniem uważany za nienormalny, ... na który my się zgodzić nie możemy, nie przesta-

Współpracy Międzynarodowej Kobiet, oprac. Jan Bełcikowski, (Warszawa : Towarzystwo Wydawnicze „Polska Zjednoczona”, 1939), 103-112.

¹¹ Teodora Męczkowska, „Do czego dążymy?”, *Kobieta Współczesna*, nr 39, 1931, 1-3.

¹² Hasło: „Męczkowska Teodora” oprac. Halina Więckowska, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1975), 503–504.

niemy dopóki nie przekształcimy istniejących, a tradycja uświęconych obyczajów¹³.

Męczkowska uważała to za cel, który powinien łączyć wszystkie kobiety w Polsce i we wszystkich krajach świata. W dobie przemian współczesnej jej rzeczywistości domagała się demokracji w dopuszczeniu kobiet do życia społecznego, zawodowego, jak również politycznego, bo według niej leżało to w interesie współobywateli i państwa. Dobitnie stwierdziła, że

Musi ustać to, co było dotąd: kształtowanie świata pod kątem widzenia wyłącznie męskim, dla dogodzenia interesom mężczyzn. ... Tak się utarło, że sprawy najważniejsze są decydowane wyłącznie przez mężczyzn: z nich składają się komisje ustawodawcze, oni biorą udział w konferencjach, mających za zadanie regulowanie najważniejszych zagadnień życia. Oni konstruują, oni rekonstruują i zawsze stale decydują¹⁴.

W każdym roku nieregularnie ukazywały się numery specjalne. Były poświęcone zagadnieniom najszerzej pojętej kultury lub twórczości kobiet z różnych krajów. Wśród nich odnajdujemy nr 20 z 13 maja 1928 r. w całości poświęcony szkolnictwu żeńskiemu w Polsce w latach 1918–1928. Helena Witkowska w swoim artykule zatytułowanym *Wychowanie obywatelskie* szczególną uwagę skupiła na zagadnieniu konieczności politycznego uświadamiania kobiet i kształtowania ich „zmysłu państwowego”¹⁵. Była zwolenniczką wprowadzenia kultury obywatelskiej jako podstawy wychowawczej, także do instytucji pozaszkolnych, popularyzowania wiedzy o państwie w różnych poziomach kształcenia, wydawania odpowiedniej literatury, zakładania klubów politycznych, które przygotowywałyby kobiety do służby państwowej.

Numer 35 z 26 sierpnia 1928 r. zadedykowano kobiecie bułgarskiej. Powstał dzięki pomocy ministra Władimira Robeffa, za co redakcja oficjalnie podziękowała, oraz wielu autorów z Bułgarii. Z kolei nr 38 z 16 września 1928 r. poświęcono sprawom dziecka i matki, wspierając tym samym Tydzień Dziecka ogłoszony przez Polski Komitet Opieki nad Dzieckiem. Skupiono się na zagadnieniach społecznych wartości ma-

¹³ Teodora Męczkowska, „Do czego dążymy?”, 1.

¹⁴ Ibidem, 2-3.

¹⁵ Helena Witkowska, „Wychowanie obywatelskie”, *Kobieta Współczesna*, nr 20, 1928, 28.

cierzyństwa oraz na tym, czy należy wychowywać dzieci w instytucjach społecznych, czy wspierać opiekę nad nimi w ich własnych domach.

Na specjalną uwagę zasługuje nr 45 z 4 listopada 1928 r., dedykowany pamięci kobiet poległych w walce o wolność. Wydanie tego numeru poprzedził apel Komisji Historycznej Pracy Kobiet w Walkach o Niepodległość, zamieszczony w 23 numerze „Kobiety Współczesnej”¹⁶, do wszystkich członkiń organizacji wojskowych i pomocniczych, by pomogły zebrać dokumenty i osobiste wspomnienia dotyczące udziału Polek w walkach narodowowyzwoleńczych. Wydzwięk artykułów numeru specjalnego pisma był zachętą dla czytelniczek, aby poczuwały się do dziedzictwa poległych i dalej niosły ich idee poprzez bycie czynnym obywatelem w wolnej Polsce. Miało się to wyrażać m.in. w tym, żeby działać w ramach organizacji politycznych, startować w wyborach oraz głosować. Uczczono pamięć kilkudziesięciu dzielnych Polek.

Numer niepodległościowy, 46, ukazał się 11 listopada 1928 r. Swoje apele i wspomnienia zamieściły w nim znane polskie pisarki okresu dwudziestolecia międzywojennego: Maria Kuncewiczowa, Maria Dąbrowska, Stanisława Kuszelewska, Helena Boguszewska, Wanda Wasilewska, posłanka Jadwiga Dziubińska i inne autorki. Wspomnienia kurierki Wandy Wasilewskiej drukowano w odcinkach w kolejnych numerach¹⁷.

„Kobieta Współczesna” była pismem wyraźnie postępowym, nawiązywała do tradycji feministycznych, propagowała piórem Cecylii Walewskiej sylwetki kobiet, które czynnie walczyły o równouprawnienie, wydane później jako książka pt. *W walce o równe prawa. Nasze bojownice* (Warszawa 1931). Redakcja polecała ją, żeby kobiety w kraju wiedziały, które z nich walczyły o ich równe prawa w Polsce¹⁸. W publikacji opisano sylwetki najbardziej zasłużonych działaczek z okresu walki o równouprawnienie: Pauliny Kuczalskiej-Reinschmidt, Józefy Bojnowskiej, dr Anny Tomaszewicz-Dobrskiej, Teodory Mączkowskiej, dr Justyny Budzińskiej-Tylickiej, Heleny Weychert, Eugenii Waśniewskiej, dr filozofii Romany Pachuckiej, Zofii Stankiewiczówny, Władysławy Weychert-Szymanowskiej, Anny z Paradowskich-Szelągowskiej, dr filozofii Julii Dickstein-Wieleżyńskiej, dr Melanii Bornstein-Łychowskiej, Wan-

¹⁶ „Wezwanie”, *Kobieta Współczesna*, nr 23, 1928, 17.

¹⁷ Wanda Wasilewska, „Ze wspomnień kurierki. Cz. 2, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 47, 1928, 8-9; Cz. 3, *Kobieta Współczesna*, nr 48, 1928, 12; Cz. 4, *Kobieta Współczesna*, nr 49, 1928, 10.

¹⁸ *Kobieta Współczesna*, nr 4, 1931, 23.

dy Opęchowskiej, Marii Skłodowskiej-Curie, dr Józefy Joteyko, dr Zofii Daszyńskiej-Golińskiej, dr Józefy Kodisowej, dr Michaliny Stefanowskiej, Kazimierzy Bujwidowej, Marii Turzomy, Marii Dulębianki, Heleny Witkowskiej, Jadwigi Petrażyckiej-Tomickiej, Marii Gerżabkowej, Melanii Rejchmanowej (I. Orka), Marii Szeligi.

Propagowano wzorce postaw kobiecych, z których należało czerpać, zarówno z kraju, jak i z zagranicy. Przykładowo zapoznano czytelniczki pisma ze znaną wychowawczynią i nauczycielką młodzieży okresu zaborów Jadwigą Sikorską, która uważała, że „Ojczyznę buduje się na charakterach”¹⁹. Prezentowano kobiety, które pracowały na ważnych stanowiskach, jak np. pochodząca z ziemiańskiej rodziny Stanisława Paleolog, była obrończyni Lwowa (1918) i Warszawy (1920) oraz kurierka, członkini Ligi Kobiet, która pełniła funkcję aspiranta (najniższy stopień oficerski w policji) w policji kobiecej w Warszawie, dowodząc VI Brygadą Sanitarno-Obyczajową²⁰. Doktor Helena Woniczek omówiła działalność naukową dr Józefy Joteyko, która od 1926 r. była docentem na Uniwersytecie Warszawskim oraz redaktorem naczelnym kwartalnika „Polskie Archiwum Psychologii”²¹. Redakcja na łamach pisma zamieściła duży nekrolog po śmierci „uczoney o sławie europejskiej” 24 kwietnia 1928 r.²², a także poświęciła numer specjalny, 22 z 27 maja 1928 r. dla uczczenia zasług wielkiej Polki.

Opisano działalność pedagogiczną i społeczną wykształconej za granicą Marii Weryho-Radziwiłłowiczowej, twórczyni „Ogródków dziecięcych” w Warszawie²³. Cecylia Walewska przywołała postać kompozytorki, nauczycielki, autorki tekstów pieśni i programu nauczania śpiewu w przedszkolach – Ryty Gnus²⁴.

Każdy sukces na arenie międzynarodowej odnoszony przez polskie kobiety szczegółowo omawiano. Takim przykładem jest podanie za angielskim „The Vote” z 8 czerwca 1928 r., że na pierwszym plenarnym zebraniu Międzynarodowej Konferencji Pracy w Genewie, na którym był rozpatrywany projekt nowej konwencji w sprawie sposobów ustalania

¹⁹ S.Sz., „Z życia ś.p. Jadwigi Sikorskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 2, 1928, 5; Teodora Męczkowska, „Cieniom Jadwigi Sikorskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 2, 1928, 5-6.

²⁰ „Komendantka policji kobiecej”, *Kobieta Współczesna*, nr 3, 1928, 19.

²¹ Helena Woniczek, „Z niwy naukowej”, *Kobieta Współczesna*, nr 6, 1928, 2-4.

²² *Kobieta Współczesna*, nr 19, 1928, 2.

²³ N.S., „Maria Weryho-Radziwiłłowiczowa”, *Kobieta Współczesna*, nr 9, 1928, 7-8.

²⁴ Cecylia Walewska, „Ryta Gnus”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1928, 15-16.

minimum płacowego, specjalistka w dziedzinie norm pracy, odszkodowań i ubezpieczeń pracowników Eugenia Waśniewska z Polski wygłosiła przemówienie, które wywołało burzliwą dyskusję²⁵. Delegatka przypomniła część XIII traktatu wersalskiego, na którym opiera się Międzynarodowa Organizacja Pracy, że w § 427 ustalono zasadę równej płacy za równą pracę. Helena Ceysingerówna przeprowadziła z nią trzygodzinny wywiad, który wydrukowano w kolejnych numerach pisma²⁶.

Irena Jabłowska odwiedziła kobietę nowego czasu – nestorkę dziennikarstwa polskiego Bronisławę Neufeldównę, redaktorkę „Nowin”, „Gazety Polskiej”, „Gazety Handlowej”, „Kuriera Warszawskiego”, „Kuriera Codziennego”, „Tygodnika Ilustrowanego”, „Świata”, „Sfinksa”, „Epoki”, tłumaczkę powieści i dramatów (znała cztery języki obce)²⁷. Zaprezentowano jej sylwetkę, pomimo że w jej działalności zagadnienia estetyczne przeważały nad społecznymi czy politycznymi.

Udostępniano informacje na temat działaczek różnych ugrupowań kobiecych na świecie. Czytelniczki poznały ruch społeczny kobiet w Austrii. Maria Ankiewiczowa opisała swoje odwiedziny w Wiedniu u Gizeli Urban – działaczki społecznej o lotnym umyśle, z pogłębioną refleksją i szeroką skalą zainteresowań, byłej publicystki „Neues Wiener Journal”²⁸. Reprezentowała najsilniejszą organizację kobiet zrzeszającą wszystkie związki i towarzystwa feministyczne – Bund der Österreichischer Frauenvereine. Szeroko opisywano wizytę w Polsce Emilii Napieralskiej, przewodniczącej Związku Polek w Chicago, największej organizacji kobiet na emigracji w Ameryce²⁹. Wielokrotnie podkreślano, że indywidualność kobiety w Ameryce „wyprzedza europejską siostrę swoją samodzielnością i przedsiębiorczością”³⁰, propagowano ich działalność polityczną i społeczną, szczególnie kobiet polskiego pochodzenia, takich

²⁵ „Sukces posłanki Eugenii Waśniewskiej w Genewie”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 16.

²⁶ Helena Ceysingerówna, „Polka na forum międzynarodowym”, *Kobieta Współczesna*, nr 32, 1928, 2-4; Eadem, „Międzynarodowe kongresy społeczne w Paryżu. Wywiad z posłanką E. Waśniewską”, *Kobieta Współczesna*, nr 33, 1928, 2-3.

²⁷ Irena Jabłowska, „U nestorki dziennikarek polskich”, *Kobieta Współczesna*, nr 37, 1928, 5.

²⁸ Maria Ankiewiczowa, „Moja wizyta u Gizeli Urban”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1931, 14-15.

²⁹ K. Wacki, „Gość z Ameryki – Emilia Napieralska”, *Kobieta Współczesna*, nr 4, 1928, 14-15; Helena Ceysingerówna, „Wywiad z panią Emilią Napieralską”, *Ibidem*, 15.

³⁰ Np. X.W. Kneblewski, „Kobieta w Ameryce”, *Kobieta Współczesna*, nr 18, 1928, 13-15.

jak Marta Mazurowska³¹. Informowano o ich wizytach w Polsce³². W tym celu redakcja periodyku włączała się w różne inicjatywy, które pomagały kobietom obrać właściwą drogę życiową. Tygodnik drukował np. cykl odczytów na temat różnych zawodów i ról, jakie w nich mogą odegrać kobiety, powstałych z inicjatywy Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem z Krakowa³³. Opisano działalność polityczną Marii Urbańskiej, która w latach 1920–1922 była przedstawicielką okręgu wyborczego New Jersey, a w 1925 r. wygrała wybory do legislatury stanowej i sprawowała mandat do 1927 r., a także była twórczynią Polsko-Amerykańskiej Ligi Kobiet³⁴.

Czytelniczki zapoznano też z pracami organizacji kobiecych w Austrii³⁵, Chrześcijańskich Związków Zawodowych Kobiet w Belgii z Wiktoria Cappe na czele³⁶, Rady Narodowej Kobiet Czeskich, zrzeszających wszystkie związki zawodowe kobiece w tym kraju³⁷, na Łotwie (miesięcznik „Kobieta Przyszłości” założony w 1923 r.)³⁸, w Hiszpanii³⁹, Holandii⁴⁰, Niemczech⁴¹, Szwajcarii (brak praw politycznych)⁴², Szwecji⁴³, Wielkiej

³¹ Irena Jabłowska, „Sylwetki Polek w Ameryce”, *Kobieta Współczesna*, nr 41, 1928, 14-15.

³² Maria Rodziewicz, „Mili Goście, swojacy – witajcie...”, *Kobieta Współczesna*, nr 23, 1928, 2; Maria Krzyżanowska, „Pielgrzymka Związku Polek z Ameryki”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 18.

³³ Helena Witkowska, „Zawody społeczne”, *Kobieta Współczesna*, nr 24, 1928, 2-3; Zofia Szybalska, „Nauczycielstwo”, *Kobieta Współczesna*, nr 25, 1928, 2-3; Wanda Buraczewska, „Kobieta inżynier”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 2; Irena Laskowska, „Kobieta – inżynier chemik”, *Kobieta Współczesna*, nr 34, 1928, 2-3; Jadwiga Zawirska, „Różnice psychiczne pomiędzy kobietą i mężczyzną a wybór zawodu”, *Kobieta Współczesna*, nr 39, 1928, 3-5; Wanda Wisłocka, „Zawód lekarski”, *Kobieta Współczesna*, nr 40, 1928, 2-5; Teresa Kulczyńska, „Pielęgniarstwo”, *Kobieta Współczesna*, nr 47, 1928, 2-3.

³⁴ Irena Jabłowska, „Sylwetki Polek z Ameryki”, *Kobieta Współczesna*, nr 30, 1928, 11-12. „Rezultaty wyborów do parlamentu austriackiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 7, 1931, 20.

³⁵ Z.B., „Z Belgii”, *Kobieta Współczesna*, nr 22, 1928, 18-19; Helena Siemieńska, „W walce o byt”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 3-4.

³⁷ „Prace Czeskiej Rady Narodowej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 12, 1928, 19.

³⁸ „Ruch kobiecy na Łotwie”, *Kobieta Współczesna*, nr 28, 1928, 14-15.

³⁹ „Kobiety w parlamencie hiszpańskim, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 42, 1928, 19.

⁴⁰ „Z krainy tulipanów”, *Kobieta Współczesna*, nr 50, 1928, 19.

⁴¹ Karolina Bielańska, „Wyzwolona Penelopa”, *Kobieta Współczesna*, nr 52/53, 1928, 19-20.

⁴² Stanisława Adamowiczowa, „Ruch kobiecy w Szwajcarii”, *Kobieta Współczesna*, nr 51, 1928, 2-4.

⁴³ Stanisława Goryńska, „Z wycieczki do Szwecji”, *Kobieta Współczesna*, nr 40, 1928, 18-19.

Brytanii⁴⁴, we Włoszech⁴⁵. Omówiono ruch kobiecy czarnych mieszkank w Afryce Południowej⁴⁶, a także w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej⁴⁷ oraz w krajach azjatyckich⁴⁸. Odnotowano prasę zagraniczną dla kobiet, szerzącą idee kobiety-obywatelki w różnych krajach⁴⁹.

Wzmiankowano o stuleciu urodzin bojowniczkii o prawa kobiece na świecie, Angielki Józefiny Butler, polecając równocześnie jej książkę pt. *Mój pochod krzyżowy. Zarysy autobiograficzne żywota i pracy* (z przedmową Stanisława Posnera, Warszawa 1906)⁵⁰.

14 czerwca 1928 r. zmarła w Londynie Emmeline Pankhurst – brytyjska działaczka społeczna, jedna z założycielek angielskiego ruchu sufrażystek, najważniejsza działaczka na rzecz przyznania kobietom praw wyborczych przed I wojną światową w Wielkiej Brytanii. Stanisława Goryńska opisała założoną przez nią organizację Women's Social and Political Union i agresywne, zdeterminowane sposoby działania w imię hasła: Votes for Women (Prawo głosowania dla kobiet)⁵¹.

Śledzono działalność polityczną Polek w międzynarodowych instytucjach, jak np. Jadwigi Romerówny w Lidze Narodów, gdzie ta wykształcona za granicą kobieta zajmowała się przeciwdziałaniem handlu dziećmi i kobietami oraz opieką nad dzieckiem⁵².

Każdy numer, a w szczególności rok wyborów w Polsce międzywojennej, obfitował w artykuły uświadamiające kobietom, że powinny czynnie włączyć się w walkę o swoje prawa jako obywatelki. Pisano na poważnie, czasem ironicznie. Przykładowo anonimowa autorka w styczniu 1928 r. w artykule pt. *Kobiety a polityka* nie kryła, że

⁴⁴ „Angielki przygotowują się do nowych wyborów parlamentarnych, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 44, 1928, 17-18; „Jutrzenka ruchu feministycznego w Anglii”, *Kobieta Współczesna*, nr 49, 1928, 19; Helena Siemieńska, „W walce o byt”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 3-4.

⁴⁵ „Ciche zwycięstwo feminizmu włoskiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 3, 1931, 16.

⁴⁶ Z.B., „Sprawa kobieca w Afryce”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 19.

⁴⁷ „7 kobiet w parlamencie Stanów Zjednoczonych”, *Kobieta Współczesna*, nr 9, 1931, 19.

⁴⁸ Anna Paradowska-Szelągowska, „Ruch kobiecy na Wschodzie”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1931, 16; „Kongres Kobiet Hinduskich”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 18-19.

⁴⁹ Anna Paradowska-Szelągowska, „Zagraniczna prasa kobieca”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1931, 3-4.

⁵⁰ Czesława Wojeńska, „Józefina Butler (1828–1928)”, *Kobieta Współczesna*, nr 24, 1928, 19.

⁵¹ Stanisława Goryńska, „Emmeline Pankhurst. Wódz sufrażystek”, *Kobieta Współczesna*, nr 29, 1928, 5-6.

⁵² Maria Krzyżanowska, „Rozmowa z panią Jadwigą Romerówną. Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 44, 1928, 4-5.

Równouprawnienie polityczne kobiet ma w sobie coś ze zjaw, z którymi spotykamy się na seansach spirytystycznych, ... jak one, materializuje się tylko na pewien krótki czas i pewnych tylko warunkach – na seansach przedwyborczych. Wtedy to ze strony augurów politycznych wypowiedane są tajemnicze zaklęcia, z których wynika, że w tej jedynej chwili, gdy zjawia praw politycznych kobiet nabiera fizycznej konsystencji, „równouprawnione” przecież obywatelki głosować powinny na listę nr taki a taki. W minutę po wyborach zjawia znika ... i niechaj się nikt już na nią nie powołuje. ... Natomiast znów staje do oczu twarda rzeczywistość: zarobki robotnic przy równowartości pracy są o połowę mniejsze od zarobków mężczyzn⁵³.

Ciekawą kwestią jest to, że autorka za ten stan rzeczy winiła same kobiety, które według niej nie lubią polityki, nie podejmują zdeterminowanej walki z mężczyznami, bojąc się konfrontacji z oszczerstwami i potwarzami. Przypomniała zasługi kobiet przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości, kiedy brały one czynny udział w walce narodowowyzwoleńczej na różnych polach. Sarkastycznie przypomniała: „I to ciekawe, że nikt im tego wówczas nie wzbraniał. ... Nikt nie nakazywał im, by przynosiły pozwolenia od mężów na przewóz przez rosyjską granicę broni, dynamitu, bibuły propagandowej. Za tę politykę bowiem nie otrzymywało się wówczas pensji, orderów, nimbu sławy”⁵⁴. Ganiła jednak kobiety, że odwróciły się od współczesnej polityki, która stała się dla nich zbyt brudna. Uważała, że winą kobiet było oddanie we władanie mężczyznom świata polityki, że nie skorzystały z przysługujących im praw. Nalegała, by kobiety stworzyły „zorganizowane ośrodki siły politycznej, z którymi mężczyźni musieliby się liczyć, każde ich stronnictwo i rząd”. Autorka wierzyła, że jest to tylko okres przejściowy.

W przelomowych momentach wyborów do sejmu zalecano pogłębione refleksje w kwestii oferty różnych partii politycznych, by „w powodzi szumnych haseł rzucanych na wiecach, odnaleźć wskazania, które nie są tylko bańką mydlaną, ... które nie są straszakiem politycznym, demonstrowanym podstępnie do otumaniania ludzi niewyrobionych, które nie są kłamstwem powtarzanym przez tych, którzy nie wierzą we własne

⁵³ „Kobiety a polityka”, *Kobieta Współczesna*, nr 2, 1928, 2.

⁵⁴ *Ibidem*.

słowa⁵⁵. Redakcja deklarowała, że „pismo nasze nie stanie w rzędzie krzykliwej agitacji wyborczej, nie odda swych łamów do użytku tej lub innej partii, natomiast w szeregu artykułów poruszać będzie zagadnienia, które w dobie wyborów narzuca samo życie, a od których nie wolno odwracać oczu, jeżeli się chce być świadomym obywatelem państwa⁵⁶. Jedną z autorek przestrzegała przed niebezpiecznym dla jedności ledwie odrodzonego państwa wybujałym indywidualizmem. Dalej pisała:

Zaostrzać antagonizmy, rozjatrzać walki wewnętrzne czy to klasowe, lub narodowościowe, czy stronnice, utrudniać akcję tym, co ster rządu ująwszy silną ręką, dążą do wzmocnienia władzy wykonawczej, by móc wrogim siłom zewnętrznym przeciwstawić Polskę skonsolidowaną i silną – to znaczy ryzykować tym, co naród każdy poczytuje za najwyższe swoje dobro i najświętsze z praw – niepodległy byt polityczny⁵⁷.

Zgodnie z deklaracją redakcji pisma regularnie zamieszczano w nim rozważania przedwyborcze. Helena Ceysingerówna, zachęcając do wzięcia czynnego udziału w wyborach, przypominała o prawach konstytucyjnych, analizowała zagadnienia polityki wewnętrznej i zewnętrznej, pisała o tym, że: „Istnieje za oceanem, w Ameryce Północnej gotowy wzór ... demokratycznego ustroju, który posiada ... cechy stałości, niezbędne do uzyskania wewnętrznego ładu i uczynienia Państwa tak silnym, by nie przedstawiało łatwej zdobyczy dla zewnętrznych wrogów⁵⁸, sugerując, że w takim kierunku zmierza obóz rządowy. Przekonywała, że ten rząd złożony z

najrozmaitszych ugrupowań, z ludzi o bardzo odmiennych przekonaniach społecznych i politycznych, których łączy jedna idea: że Polsce potrzeba dziś i jutro silnego rządu, silnej władzy wykonawczej, niezależnej od burzliwości partii, od ich walk i antagonizmów⁵⁹.

W rubryce „Ruch polityczny wśród kobiet” w 1928 r. relacjonowano przygotowania do starcia wyborczego i przedstawiano kandydatki Narodowej Organizacji Kobiet, Wydziału Kobiecego PPS (Zofia Praussowa, dr Justyna Budzińska-Tylicka), Demokratycznego Komitetu Wyborczego

⁵⁵ Helena Ceysingerówna, „W przełomowym momencie”, *Kobieta Współczesna*, nr 3, 1928, 5.

⁵⁶ „Przyp. Redakcji”, *Kobieta Współczesna*, nr 3, 1928, 5.

⁵⁷ Helena Ceysingerówna, „W przełomowym momencie”, 5.

⁵⁸ Eadem, „Z rozważań przedwyborczych”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1928, 4-5.

⁵⁹ Ibidem, 5.

Kobiet Polskich (popierający idee Józefa Piłsudskiego; Kazimiera Grun-terówna z Kielc – urzędniczka sądowa, działaczka Ligi Kobiet i Komitetu Obrony Państwa 1920 r.) oraz innych organizacji ze stolicy i pozostałych części Polski⁶⁰. Michalina Grekowicz-Hausnerowa ze Lwowa przypomnia-ła, że kobiety lwowskie pójdą do wyborów dopiero drugi raz. Pierwsze bowiem w 1919 r. miały w dzielnicy małopolskiej charakter uzupełnia-jący i odbyły się na podstawie dawnej austriackiej ordynacji wyborczej, a zatem bez udziału kobiet⁶¹. W kolejnych wyborach do sejmu i senatu w 1922 r. kobiety lwowskie zgłosiły własną – jedyną wówczas – listę ko-bieca:

Grono kobiet chciało całej falandze elementów zużytych w publicznym życiu, ... przeciwstawić siły politycznie młode, wolne od sztuki wszel-kich kręactw, zaciekłości partyjnej i sprzedajności, ożywione dobrymi chęciami służenia państwu i przeciwstawiające ... zdecydowany pro-gram społeczny: walkę o prawdziwe równouprawnienie kobiety, troskę o los i wychowanie wszystkich bez wyjątku dzieci, opiekę nad chorymi i starcami, zwalczanie prostytucji i alkoholizmu⁶².

Na czele listy kobiecej do sejmu stała nauczycielka ze szkoły średniej, a w 1928 r. dyrektorka Seminarium Nauczycielskiego w Lwowie – Maria Jaworska. Akcją przedwyborczą od stycznia 1928 r. w mieście nad Peł-twią zajmowały się: Maria Jaworska, przewodnicząca Ligi Kobiet Jadwiga Bogdanowiczowa, Wanda Norwid-Neugebauerowa (późniejsza senator), prof. Maria Strońska, rzeźbiarka i malarka, radna miasta Lwowa – Luna Amalia Drexlerówna.

W numerze 5 z 1928 r. ukazało się ogłoszenie redakcji, w którym czytamy:

Stoimy na progu nowych wyborów. Jest to odpowiedni dla ogółu kobiet moment, by zsumować dorobek prac naszych przedstawicielek, które w ubiegłych kadencjach piastowały godności poselskie i senatorskie, a zarazem by sformułować żądania i dezyderaty, które ogół wyborczyń stawia przyszłym posłankom i senatorkom. W tym celu w miesiącu lutym Redakcja „Kobiety Współczesnej” wyda specjalny numer pt. „Ko-bieta w Sejmie i Senacie”. Poza tym w numerze 6. naszego tygodnika

⁶⁰ „Ruch polityczny wśród kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1928, 16-17.

⁶¹ Maria Grekowicz-Hausnerowa, „Ze Lwowa”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1928, 16-17.

⁶² Ibidem, 16.

ogłosimy ankietę, która pozwoli kobietom wypowiedzieć się na temat spraw, które posłanki i senatorki, jako rzeczniczki ogółu kobiet, będą musiały poruszyć i bronić na terenie przyszłego Sejmu⁶³.

Redakcja dotrzywała słowa w tej kwestii, wydając 4 marca 1928 r. numer 10 jako numer specjalny: „Zadania kobiet w Sejmie i Senacie”. Numer otwiera drzeworyt zdobiący kartę tytułową książki Marcina Bielskiego pt. *Sejm niewieści*, wydanie z 1595 r. Teodora Męczkowska w artykule *Kobiety – Sejm – Życie* przywołała na wstępie artykuły 12 i 13 Konstytucji z 17 marca 1921 r., głoszące, że „prawo wybierania ma każdy obywatel polski, bez różnicy płci, który w dniu ogłoszenia wyborów ukończył 21 lat” i „prawo wybieralności ma każdy obywatel, mający prawo wybierania do Sejmu, o ile ukończył 25 lat”; nadto „§ 36 dodaje: «Wyborca do Senatu musi mieć ukończonych lat 30, wybierany ukończonych lat 40»⁶⁴. Przypomniała, że w pierwszym Sejmie Ustawodawczym zasiadało siedem posłanek; aktualnie w sejmie dziewięć, a w senacie trzy. Zaznaczyła jednak, że udział kobiet w życiu politycznym kraju jest niewystarczający i że przyczyny tkwią w samych kobietach, które nie chcą się angażować, i w mężczyznach, którzy nie mogą się pogodzić z utratą supremacji wobec kobiet. Poza tym podjęła wątek braku rzeczniczek sprawy kobiecej, zarzucając posłankom, że „oddawały się bez zastrzeżeń na usługi partii, stając się w ich rękach biernym, ale niezmiernie pożytecznym narzędziem⁶⁵. Apelowwała o wyłanianie kandydatek z charakterem, które umiałyby w sejmie walczyć o interesy Polek. Na dowód nierówności, których nie zniósł § 96 Konstytucji, mówiący o tym, że wszyscy obywatele są równi wobec prawa, przytoczyła fakty unaoczniające, że wśród inspektoratów szkół powszechnych w całym kraju nie ma ani jednej kobiety na stanowisku kierowniczym, że np. w Małopolsce wszystkie seminaria żeńskie i gimnazja kierowane są przez mężczyzn, że np. w Warszawie na 400 lekarek żadna nie piastuje stanowiska lekarza naczelnego, że np. w województwie śląskim zamężne kobiety nie mogą pracować w szkołach publicznych i wiele innych⁶⁶. Wyraziła opinię, że bez pracy zawodowej kobiet współczesne społeczeństwo nie może się obejść i że ich praca w niczym nie ustępuje pracy mężczyzn.

⁶³ *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1928, 18; *Kobieta Współczesna*, nr 6, 1928, 17.

⁶⁴ Teodora Męczkowska, „Kobiety – Sejm – Życie”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 2.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, 3.

Nela Samotyhowa podzieliła się refleksjami na temat wartości kobiet w pracach parlamentu, uznając ich nieobecność w życiu politycznym za anachronizm⁶⁷.

Wanda Grabińska pochyliła się nad kobietami w zawodach prawniczych, uzmysławiając, że to dla nich nowe pole działania, bo do tej pory nie były do nich dopuszczane⁶⁸. Zwróciła uwagę na chaos ustawodawczy panujący w tej materii życia publicznego w różnych dzielnicach kraju, oczekując od przyszłych senatorek i posłanek „energicznej akcji w celu uregulowania tej sprawy”⁶⁹. Wykazała, że pomimo zapisów konstytucyjnych w adwokaturze i sądownictwie równouprawienie jest czystą fikcją, że kobiety muszą walczyć z uprzedzeniami świata mężczyzn. Jako godny przykład determinacji odnotowała, że w 1925 r. Helena Wiewiórska zdała egzamin przed Radą Adwokacką i jako pierwsza adwokatka została przyjęta w poczet palestry warszawskiej. Na terenie byłego Królestwa Kongresowego w ślad za nią podażyły inne prawniczki. Na ziemiach byłego zaboru pruskiego w 1928 r. nadal obowiązywało prawo z 1920 r. (Dz.U. nr 11 z dn. 22 marca 1920) blokujące kobietom dostęp do aplikacji sędziowskiej i adwokackiej. W byłym zaborze austriackim zakazu nie było, ale dopiero „w ostatnich czasach zmieniło się na lepsze”⁷⁰. Natomiast w całym kraju kobiety nie są faktycznie dopuszczane do zawodu sędziego czy notariusza, choć żadne przepisy tego nie zabraniają.

Dzisiejszy stan rzeczy stwarza taką anomalię, że kobieta będąc posłem czy senatorem, biorąc udział w uchwalaniu ustawodawstwa dla całego narodu, nie mając prawnych przeszkód do zostania Prezydentem Rzeczypospolitej lub ministrem sprawiedliwości i mianowania sędziów, sama na stanowisko sędziowskie nie jest dopuszczana⁷¹.

Autorka widziała ogromną rolę kobiet-sędziów szczególnie w sądownictwie dla nieletnich. Od posłanek i senatorek oczekiwała zaś wznowienia walki z przestępczością dzieci poprzez utworzenie odpowiedniej liczby zakładów poprawczych, wychowawczych, schronisk itp.

⁶⁷ Natalia Samotyhowa, „Wartość współczynnika żeńskiego w pracy parlamentu”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 4-5.

⁶⁸ Wanda Grabińska, „Kobieta w sądownictwie”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 5-6.

⁶⁹ Ibidem, 6.

⁷⁰ Ibidem, 5.

⁷¹ Ibidem.

Nadmienić należy, że redakcja pisma pilnie odnotowywała nowe zaprzysiężenia adwokatów⁷² oraz kobiet na stanowiskach sędziowskich⁷³. Wielokrotnie pisano także o tym, że nie ma podstaw prawnych wykluczających kobiety od pełnienia obowiązków ławnika. Wzmiankowano, że jeszcze w 1931 r. w dwóch funkcjonujących sądach pracy w Warszawie nie zasiadała żadna kobieta⁷⁴.

Kwestią stosunków pracy najemnej zajęła się Halina Kraheńska⁷⁵. Wyraziła przekonanie, że „obowiązkiem kobiet-posłanek, myślących w kategoriach postępu społecznego, będzie dbać o racjonalną rozbudowę ustawodawstwa socjalnego w zakresie pracy kobiet i młodocianych”⁷⁶. Jako najpilniejsze wymieniła: ochronę pracy kobiet: zorganizowanie poradni położniczych, zakaz zwalniania kobiet w ciąży, wprowadzenie żłobków i przedszkoli dla robotnic fabrycznych, zrównanie płac z mężczyznami; ochronę zdrowia młodzieży dorastającej, zakaz pracy dla młodocianych w szkodliwych warunkach, ograniczenie ich czasu pracy, umożliwienie kształcenia zawodowego i doksztalcania młodzieży pracującej.

Helena Ceysingerówna podjęła temat równouprawnienia urzędniczek państwowych, które jeszcze w 1928 r. nie mogły przekroczyć tzw. V szczebla hierarchii służbowej⁷⁷. Doktor Helena Więckowska oczekiwała od posłanek i senatorek, że upomną się o prawa do rzeczywistego równouprawnienia kobiet na stanowiska kierownicze poszczególnych katedr w uniwersytetach, nieograniczonego dostępu kobiet na wydział medyczny i do stypendiów naukowych⁷⁸.

W numerze tym wydrukowano pierwsze głosy czytelniczek, będących odpowiedzią na ankietę ogłoszoną w numerze 6: „Które z najważniejszych dla ogółu kobiecego zagadnień społecznych powinno skupić uwagę naszych posłanek i stać się najpilniejszym tematem prac ich

⁷² „Nowy zastęp adwokatów”, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1929, 18.

⁷³ „Druga kobieta sędzią dla nieletnich w Polsce”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1931, 18; Irena Jabłowska, „Z sądu dla nieletnich”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1931, 5-6; „Jeszcze jedna nominacja kobiety-sędziego”, *Kobieta Współczesna*, nr 14, 1931, 16.

⁷⁴ Eugenia Waśniewska, „Kobiety w Sądach Pracy”, *Kobieta Współczesna*, nr 7, 1931, 19.

⁷⁵ Halina Kraheńska, „Najbliższe zadania posłanek”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 6.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Helena Ceysingerówna, „Urzędniczki państwowe. Równouprawnienie”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 7-8.

⁷⁸ Helena Więckowska, „W sprawie równouprawnienia na uniwersytetach”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 8.

w nowym Sejmie?”⁷⁹. Głos zabrały przedstawicielki o różnych poglądach politycznych. Wszystkie jednak zgodnie wskazały, że sprawą najwyższej wagi jest kwestia opieki nad dzieckiem, podpisując się pod myślą Aleksandry Piłsudskiej, która stwierdziła, że „Polska musi być Ojczyzną szczęśliwych dzieci”⁸⁰. Wypowiedziały się też radne miejskie: Anna Brzezińska zwróciła uwagę na walkę z poniżeniem kobiet prostytutek, dr Justyna Budzińska-Tylicka żądała praw dla dzieci nieślubnych, reformy prawa małżeńskiego, zniesienia wszelkich ograniczeń kobiet w prawie cywilnym i handlowym, zrewidowania ustawy o sądownictwie wykluczającej kobiety z zawodu sędziego; dołączyła do nich Helena Zaborowska. Pisarki Maria Dąbrowska i Maria Rodziewiczówna upomniały się o: zakaz handlu żywym towarem, walkę z alkoholizmem, pracę oświatową, opiekę nad matką i dzieckiem (uznanie prawa dzieci nieślubnych), reformę sądownictwa (zakaz kary śmierci, przyznanie kobietom prawa dostępu do zawodu sędziego, usankcjonowanie ślubów cywilnych) i reformę pracy. Starszy asystent na Politechnice Warszawskiej dr Alicja Dorabalska, reprezentantka Związku Naprawy Rzeczypospolitej, za priorytet uznała opiekę nad matką i dzieckiem oraz zwalczanie prostytucji. O dostęp do równych płac i wyższych stanowisk upomniała się przewodnicząca Związku Zawodowego Kobiet z Wyższym Wykształceniem, prof. Cezaria Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz Jędrzejewiczowa. Z kolei prof. dr Zofia Daszyńska-Golińska uznała, że posłanki i senatorki powinny zwrócić uwagę na wykonywanie ustawy antyalkoholowej, politykę mieszkaniową, równą płacę za tę samą pracę, ochronę pracy kobiet i młodocianych, uzyskanie funduszy na szkolnictwo zawodowe kobiet. Nauczycielka Zofia Iwaszkiewiczowa domagała się zapewnienia opieki dzieciom upośledzonym, a także równouprawnienia w dostępie do wyższych stanowisk i równych płac. Przewodnicząca Koła Pracy Kobiet J. Klawerowa żądała wzniesienia się ponad podziały partyjne w moralnym wychowaniu młodzieży, Janina Jurkiewiczowa natomiast – reformy sądownictwa i opieki nad młodocianymi. Również inne kobiety opowiedziały się za tymi samymi kwestiami, a wśród nich: nauczycielka M. Librachowa, Konstancja Łubieńska i Bronisława Szymkowiakówna (dołączyły postulat walki z chorobami wenerycznymi) z Zarządu Koła Polek, Janina Miedziańska,

⁷⁹ „Odpowiedzi na ankietę «Kobiety Współczesnej»”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 9-13.

⁸⁰ *Ibidem*, 9.

przewodnicząca Komitetu Demokratycznego Kobiet, Zofia Moraczewska, wiceprzewodnicząca Katolickiego Związku Kobiet P. Neronowicz-Szpilewska, prof. Wolnej Wszechnicy Helena Radlińska, Alicja Szelągowska, Cecylia Śniegocka, bojowniczkini o równe prawa i zawodowe wykształcenie kobiet Cecylia Walewska i Helena Weychertówna, Eugenia Waśniewska z Klubu Politycznego Kobiet Postępowych, nauczycielka Władysława Weychert-Szymanowska, członek zarządu „Ochrony Kobiet” Władysława Zarembina, a E. Czarnocka i A. Grzybowska z Zarządu Stowarzyszenia Zjednoczonych Ziemianek dodały, że według nich najważniejszym zadaniem nowego sejmu będzie „szerzenie wśród obywateli poczucia praworządności oraz obywatelskiej odpowiedzialności jednostki”⁸¹.

Karolina Bielańska opisała historię głosów niewieścich stanu szlacheckiego w życiu politycznym państwa polskiego od XVI w.⁸² Drwi w artykule z książek, które utrwaliły stereotyp kobiety „trusi i niemowy”: *Dworzanina polskiego zwierciadło* Łukasza Górnickiego (Kraków 1566), będącego parafrazą traktatu *Il cortegiano* Baltazara Castiglione i *Sejmu niewieściego* napisanego przez Marcina Bielskiego około 1569 r., a wydanego po jego śmierci w 1586 r., będącego satyrą na współczesną szlachtę, na jej opilstwo, bezprawie, ciemnienie słabszych. Napisała, że:

Stary satyryk widzi swoich ziomków w barwach tak czarnych, że aby im jak najjaskrawiej dowieść swej pogardy, stawia tezę, paradoksalną zgoła: „kobiety nawet, gdyby im dać rząd w ręce, rządziłyby lepiej”⁸³.

Powracano do historycznych wystąpień politycznych polskich kobiet w dziejach narodu oraz do ich zakulisowych działań politycznych. Omówiono np. list zredagowany w imieniu województwa sieradzkiego przez chorążankę Mariannę Walewską, skierowany do króla Stanisława Augusta Poniatowskiego po nadaniu Konstytucji 3 maja w 1791 r.⁸⁴

W latach wyborów Polki próbowały organizować się politycznie w różnych kręgach. Informowano o przedwyborczych spotkaniach w różnych regionach Polski. Czytelniczki zapoznane zostały m.in. z ruchami konsolidacyjnymi w Wilnie (Narodowa Organizacja Kobiet, Katolicki Związek Kobiet, Stowarzyszenie im. św. Wincentego à Paulo, Koło Kobiet,

⁸¹ Ibidem, 13.

⁸² Karolina Bielańska, „Córki Rzeczypospolitej”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 14-15.

⁸³ Ibidem, 14.

⁸⁴ Cecylia Walewska, „Ciekawy dokument kobiety z końca XVIII w.”, *Kobieta Współczesna*, nr 19, 1928, 5-6.

Demokratyczny Komitet Wyborczy Kobiet Polskich, Organizacja Pracy Społecznej Kobiet)⁸⁵. Inauguracyjny wiec odbył się 2 stycznia 1928 r. w kinie Helios. Wzięło w nim udział 400 delegatek, w tym również z prowincji, dla których zorganizowano kursy propagandy. Kobiety przystąpiły do współpracy z Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem, wystawiając swoją kandydatkę z Wilna, nauczycielkę historii z Żeńskiej Szkoły Przemysłowo-Handlowej, zasłużoną działaczkę harcerską i POW, Ewę z Makowskich Gulbinową.

Opisano pierwsze zebranie Koła Pań przy Radzie Zjednoczenia Stanu Średniego, które miało miejsce 20 stycznia 1928 r. w Warszawie⁸⁶. Celem posiedzenia była próba utworzenia wielkiej organizacji kobiecej pod nazwą Zjednoczenie Mieszczanek, które skupiałoby kobiety mieszkające w miastach. Do zarządu weszły: Anna Brzezińska, Anna Grabowska, Stefania Skarzyńska, Julia Brudzyńska, Janina Weberowa, Janina Bergtoldowa, Kazimiera Serkowska, Jadwiga Reiffowa. Zdawano relacje z posiedzeń różnych organizacji działających w stolicy, np. Klubu Politycznego Kobiet Postępowych⁸⁷. Jego członkinie były inicjatorkami Demokratycznego Bloku Wyborczego Kobiet Polskich, prowadząc szeroko zakrojoną akcję polityczną. Na zebraniu 8 lutego 1928 r. pp. Waśniewska i Bujak-Boguska odczytały sprawozdanie z akcji wyborczej, a p. Fuksówna referat o wyłączeniu kobiet z sądów przysięgłych.

Sledzono działalność kobiet górnośląskich zrzeszonych w Śląskim Towarzystwie Kobiet, liczącym 12 tys. przedstawicielek ludu i inteligencji, którym przewodniczyła włościanka Józefa Baranowska, kandydatka na posłankę okręgu górnośląskiego⁸⁸.

Publicystka Eugenia Gulbinowa za najważniejsze prawo, jakie obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej gwarantowała nasza Konstytucja w wolnej Polsce, uznała prawo wyborcze⁸⁹. Wzywała kobiety do czynnego włączenia się w walkę wyborczą, dość naiwnie jednak apelowała, by była to walka czysta, bez „waśni partyjnych, nieuczciwych agitacji,

⁸⁵ „Ruch przedwyborczy wśród kobiet w Wilnie”, *Kobieta Współczesna*, nr 7, 1928, 16.

⁸⁶ „Nowa kobieca organizacja polityczna”, *Kobieta Współczesna*, nr 6, 1928, 17.

⁸⁷ „Z działalności Klubu Politycznego Kobiet Postępowych”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1928, 17; „Z Klubu Kobiet Postępowych”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 16.

⁸⁸ „Z działalności kobiet górnośląskich”, *Kobieta Współczesna*, nr 11, 1928, 19.

⁸⁹ E. Gulbinowa, „Kobieta wobec swych praw i obowiązków chwili obecnej”, *Kobieta Współczesna*, nr 11, 1928, 2.

podsyłania nienawiści klasowych i narodowościowych”, w poszanowaniu „własnej godności i broniąc czystej sprawy”⁹⁰.

Wanda Pełczyńska w swych powyborczych refleksjach w piśmie wyraźnie stwierdzała, że

wpływ kobiet na kształtowanie list wyborczych, ... był znikomy. ... Kobiety spełniły rolę Murzyna, który odrobił swoją robotę i może odejść. Liczba 11 posłanek i senatorek na ogólną liczbę 555 mandatów poselskich mówi sama za siebie. Świadczy ona o tym, że kobieta jako twórczy czynnik w Parlamencie jest ledwo tolerowana⁹¹.

Wymieniono osiem posłanek i trzy senatorki, które objęły mandaty. Z listy nr 1 – Demokratyczny Komitet Wyborczy Kobiet Polskich: Maria Jaworska ze Lwowa, Eugenia Waśniewska z Warszawy, prof. dr. Zofia Daszyńska-Golińska (senatorka); z listy nr 2 – PPS: Zofia Praussowa (posłanka), Dora Kłuszyńska (senatorka); z listy nr 3 – PSL „Wyzwolenie”: Irena Kosmowska, Stanisława Karnicka (posłanki); z listy nr 24 – Stronnictwo Katolicko-Narodowe: Gabriela Balicka, Irena Puzynianka (posłanki). Przedstawicielkami Ukrainek były Milena Natalia Rudnicka (sejm) i Helena Kisielewska (senat). Autorka wyraziła obawę, czy to nikłe zwycięstwo kobiet przyczyni się do wzbudzenia zainteresowania kwestiami Polek w nowym parlamencie.

Nadal nie ustawano w propagowaniu czynnych postaw kobiet w życiu politycznym kraju. Szeroko rozpowszechniano informacje o ich udziale w parlamentach zagranicznych. Zofia Bogórska napisała syntetyczny artykuł na ten temat, poczynszy od 1905 r., kiedy Finlandia⁹² jako pierwszy kraj w Europie wprowadziła równouprawnienie obywatelskie kobiet, poprzez Holandię, Węgry, Austrię, Hiszpanię, Czechosłowację, Litwę, Łotwę, Amerykę Północną, Nową Zelandię, Australię⁹³. Autorka podkreśliła, że:

Bez względu na swą przynależność partyjną, kobiety w parlamentach wszystkich krajów są przede wszystkim rzeczniczkami reform zmierza-

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Wanda Pełczyńska, „Po wyborach”, *Kobieta Współczesna*, nr 13, 1928, 3.

⁹² Szeroko omawiano ustawodawstwo w tym kraju, dotyczące kobiet i dzieci, np. Helena Siemińska, „W walce o byt”, *Kobieta Współczesna*, nr 11, 1931, 3-4.

⁹³ Zofia Bogórska, „Kobiety w parlamentach zagranicznych”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1928, 2-4.

jących do uzdrowienia stosunków społecznych, do usunięcia wszelkich krzywd i niesprawiedliwości⁹⁴.

W „Kobiecie Współczesnej” wydrukowano obszernie sprawozdanie z Walnego Zebrania Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem, zasilające listę Demokratycznego Komitetu Wyborczego Kobiet Polskich, które odbyło się w Warszawie w Kasynie Garnizonowym przy Alei Szucha 25 marca 1928 r.⁹⁵ Ze sprawozdania Haliny Jaroszewiczowej, przewodniczącej akcji wyborczej na prowincji, wynikało, że w ciągu dwóch i pół miesiąca utworzono 15 komitetów wojewódzkich, 40 komitetów okręgowych i ponad 400 miejscowych. W tym czasie przeprowadzono 1200 wieców w całym kraju (220 na Śląsku, 130 w Krakowskim, 100 w okręgu lwowskim, 115 na Wileńszczyźnie itd.). Program Związku zaprezentowano w kolejnym numerze⁹⁶. Cyklicznie powracano do różnych form działalności tej organizacji⁹⁷.

Kontynuowano doniesienia o spotkaniach wielu stowarzyszeń kobiecych. Przykładem był Zjazd Rady Naczelnej Koła Kobiet w dniach 26–27 marca 1928 r. w Warszawie, na którym podjęto m.in. kwestie udziału kobiet w pracy społecznej, zawodowego wykształcenia kobiet, naukowej organizacji pracy, wagi pracy świetlicowej na prowincji, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego kobiet⁹⁸. Innym razem wzmiankowano Zjazd Stowarzyszenia „Służba Obywatelska” w Warszawie w czerwcu 1928 r., który zrzeszał 15 kół: z Warszawy, Krakowa, Poznania, ze Lwowa, Stanisławowa, z Przemyśla, Rzeszowa, Lublina, Łodzi, Sosnowca, Torunia, Gniezna, Grudziądzka, ze Spiska, z Wilna⁹⁹.

Recenzowano książki pisane przez postępowe autorki. Na marginesie publikacji senator dr Zofii Daszyńskiej-Golińskiej pt. *Zagadnienia polityki populacyjnej* (Warszawa 1927, t. 4 Biblioteki „Gazety Administracji i Policji Państwowej”) Helena Witkowska wykazała, że „współczesna kwestia kobieca przeobraża rodzinę, zmienia układ ekonomiczny i poli-

⁹⁴ Ibidem, 4.

⁹⁵ Helena Ceysingerówna, „Zjazd delegatek Demokratycznego Komitetu Wyborczego Kobiet Polskich”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1928, 16-17.

⁹⁶ „Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1928, 16.

⁹⁷ Np. „Nowe stypendium międzynarodowe dla kobiet dla dopełnienia studiów we Francji”, *Kobieta Współczesna*, nr 50, 1928, 16.

⁹⁸ C-r, „Zjazd Rady Naczelnej Koła Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1928, 16-17.

⁹⁹ „Służba Obywatelska”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 17-18.

tyczny społeczeństwa i oddziałuje na kształtowanie się stosunków ludnościowych¹⁰⁰. Helena Ceysingerówna przeprowadziła wywiad z Zofią Daszyńską-Golińską, z którego wynika, że senator do polityki weszła „z poczucia obywatelskiego obowiązku, by podtrzymać rząd Marszałka Piłsudskiego¹⁰¹. Panią senator najbardziej interesowały w parlamencie sprawy ochrony i ubezpieczenia pracy.

Wnikliwie omawiano także publikacje naukowe z zakresu współczesnego prawa polskiego, jak np. książkę prof. Zygmunta Cybichowskiego pt. *Polskie prawo państwowe*, t. 1 (1925) i 2 (1927)¹⁰². Przyglądano się próbom reform prawa małżeńskiego¹⁰³. Drukowano projekty ustaw, np. o sądach dla nieletnich¹⁰⁴, o przeciwdziałaniu alkoholizmowi¹⁰⁵, o prawie małżeńskim¹⁰⁶, o nocnej pracy kobiet¹⁰⁷. Komentowano zatwierdzone akty prawne, jak np. ustawę w sprawie pracy kobiet i młodocianych z 2 lipca 1924 r.¹⁰⁸

Czytelniczki pisma mogły się również zapoznać z wywiadem z posłanką Marią Jaworską ze Lwowa, przedstawicielką Ligi Kobiet, POW, Komitetu Obywatelskiego Kobiet, Klubu Politycznego Kobiet Postępowych, przewodniczącą Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem¹⁰⁹. Była pierwszą kandydatką listy kobiecej ze Lwowa podczas wyborów w 1922 r. Po wyborach w 1928 r. zasiadała w sejmowych komisjach: oświatowej, opieki społecznej i emigracyjnej. Zapowiedziała walkę o 7-klasową szkołę powszechną, o ochronę praw kobiety i dziecka.

¹⁰⁰ Helena Witkowska, „Na marginesie książki dr Zofii Daszyńskiej-Golińskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 18, 1928, 2.

¹⁰¹ Helena Ceysingerówna, „W poczuciu obowiązku obywatelskiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 25, 1928, 4-5.

¹⁰² Np. Stefania Lewartowicz, „Suknia na wyrost». Na marginesie książki prof. Zygmunta Cybichowskiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 49, 1928, 8.

¹⁰³ L.R., „W poszukiwaniu nowych form małżeństwa”, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1929, 6-7.

¹⁰⁴ Wanda Grabińska, „Projekt ustawy o sądach dla nieletnich. Z cyklu «W obronie dziecka»”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1928, 2-4.

¹⁰⁵ Stanisława Adamowiczowa, „Na marginesie nowej ustawy antyalkoholowej”, *Kobieta Współczesna*, nr 7, 1931, 5-6.

¹⁰⁶ Zofia Zandowa, „Nowe prawo małżeńskie”, *Kobieta Współczesna*, nr 13, 1931, 2-3; Grażyna Szmurłowa, „Zasady projektu prawa małżeńskiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 2-3.

¹⁰⁷ „Praca nocna kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 13, 1931, 18.

¹⁰⁸ [Irena] J[abłowska], „Opieka nad dzieckiem robotnicy”, *Kobieta Współczesna*, nr 9, 1931, 16-17.

¹⁰⁹ Helena Ceysingerówna, „Wśród prawodawców”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 3-4.

Zapewniła, że „stara się nie stracić żywego czucia z wolą i dążeniami wyborców”¹¹⁰.

Starano się pokazywać, że działanie posłanek widoczne jest w sejmie poprzez czynny udział we wszystkich komisjach¹¹¹. Maria Jaworska objęła funkcję przewodniczącej komisji oświatowej, co zdarzyło się po raz pierwszy w historii polskiego parlamentaryzmu. Zofia Moraczewska była kierowniczką komisji ds. emigracji, Halina Jaroszewiczówna natomiast kierowniczką komisji opieki społecznej i zastępcą w komisji ochrony pracy oraz regulaminowej. Maria Bałabanówna była członkinią komisji społecznej i zastępcą członka w komisji oświatowej, Eugenia Waśniewska weszła zaś do komisji: ochrony pracy, konstytucyjnej oraz prawniczej. Zofia Berbecka zasiła komisję wojskową. Janinę Kirtiklisową powołano na członkinię dwóch komisji: opieki społecznej – oraz emigracyjnej. Kazimiera Marczyńska weszła w skład komisji oświatowej i społecznej, a Ludwika Wolska – komisji spraw zagranicznych i pełniła funkcję zastępcy w komisji administracyjnej.

Stałym elementem składowym „Kobiety Współczesnej” były artykuły wspomagające patriotyczne i obywatelskie wychowanie dzieci i młodzieży. Służyły temu m.in. hufce przysposobienia wojskowego¹¹². Informowano też o nowościach skierowanych do kobiet w programach Polskiego Radia, o przekształceniu audycji „Kącik dla kobiet” w „Kronikę kobiecą”¹¹³. Upatrywano w tym doskonały kanał propagandy kwestii kobiecej.

Redakcja skwapliwie informowała o powstaniu nowych kobiecych stowarzyszeń, jak np. Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, który wyłonił się 25 maja 1928 r. z byłego Demokratycznego Komitetu Wyborczego Kobiet Polskich, popierającego Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem Marszałka Piłsudskiego¹¹⁴. Związkowi przewodniczyła Zofia Moraczewska, a funkcje wiceprzewodniczących pełniły posłanki Maria Jaworska i Halina Jaroszewiczowa. W jego ramach działało siedem wydziałów: Wydział Uświadamiania Obywatelskiego, Wydział Oświaty, Wydział Kultury

¹¹⁰ Ibidem, 4.

¹¹¹ „Działalność naszych posłanek”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1931, 18.

¹¹² Helena Ceysingerówna, „Szkoła patriotyzmu i służby obywatelskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1928, 2-3.

¹¹³ Maria Ankiewiczowa, „Świat kobiecy w programach Polskiego Radia”, *Kobieta Współczesna*, nr 28, 1928, 19.

¹¹⁴ „Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 32, 1928, 17-18.

i Piękna, Wydział Opieki nad Kobieta, Wydział Opieki nad Matką i Dzieckiem, Wydział Wytwórczości Gospodarczej Kobiet, Wydział Finansowy i Prasowy. Monitorowano działania tej organizacji¹¹⁵, na bieżąco informowano o jej działalności¹¹⁶.

Śledzono powstawanie innych stowarzyszeń kobiecych, jak np. Zjednoczenie Kobiet Słowiańskich w Polsce, które zawiązało się 22 lutego 1931 r. w Krakowie z Kołem w Warszawie, w celu zbliżenia narodów na niwie społecznej, kulturalnej i politycznej¹¹⁷.

Posłanka Eugenia Waśniewska tłumaczyła czytelniczkom pisma zasady finansowania państwa¹¹⁸. Z uwagi na siłę i zasięg oddziaływania prasy na czytelników, z czego redakcja zdawała sobie sprawę, zamieszczono sprawozdania z Międzynarodowej Wystawy Prasy w Kolonii we wrześniu 1928 r.¹¹⁹ Eugenia Gulbinowa zachęcała do pracy społecznej pojmowanej jako służba narodowa i widziała konieczność współpracy międzypaństwowej w tym zakresie¹²⁰. W publicystyce na łamach periodyku eksponowano rolę i znaczenie kobiety w życiu gospodarczym narodu¹²¹.

Redaktorki pisma przeprowadzały wywiady z radnymi miejskimi, np. z Anną Brzezińską, radną m.st. Warszawy¹²².

Stanisława Goryńska z okazji 70. urodzin przypadających w 1928 r. opisała sylwetkę szwedzkiej pisarki, laureatki Nagrody Nobla

¹¹⁵ „Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 41, 1928, 16-17; Helena Ceysingerówna, „Z działalności Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 51, 1928, 18-19.

¹¹⁶ Np.: „Dyskusja nad projektem Powszechnej Służby Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1931, 18; Helena Siemieńska, „Kurs dla referentek Wydziału Spraw Kobiecych Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1931, 18; „Pamięci Marii Dulebianki”, *Kobieta Współczesna*, nr 12, 1931, 18.

¹¹⁷ Anna Paradowska-Szelągowska, „Zjednoczenie Kobiet Słowiańskich w Polsce”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1931, 19.

¹¹⁸ Eugenia Waśniewska, „Ministerstwo Skarbu a zagadnienia przyszłości narodu”, *Kobieta Współczesna*, nr 39, 1928, 2.

¹¹⁹ Helena Witkowska, „Kobieta a prasa. Wrażenia i uwagi z Międzynarodowej Wystawy Prasy w Kolonii”, *Kobieta Współczesna*, nr 40, 1928, 5-7; *Kobieta Współczesna*, nr 41, 1928, 1.

¹²⁰ Eugenia Gulbinowa, „Międzynarodowa służba społeczna, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 42, 1928, 2-3.

¹²¹ Irena Laskowska, „Rola i znaczenie kobiety w życiu gospodarczym narodu”, *Kobieta Współczesna*, nr 49, 1928, 2-4.

¹²² [Irena] J[abłowska], „Rola kobiety w popieraniu przemysłu krajowego, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 48, 1928, 3-4.

z 1909 r., Selmy Lagerlöf, wielkiej zwolenniczki modelu współczesnej kobiety – wolnej i świadomej swych praw i obowiązków¹²³.

Między wyborami przypominano kobiety, które walczyły o wolną Polskę oraz o równe prawa dla kobiet. Cecylia Walewska przywróciła pamięć o Marii Szelidze, jednej z inicjatorek ruchu emancypacyjnego we Francji, która w 1889 r. zwołała w Paryżu Międzynarodowy Kongres Kobiecy, działającej także aktywnie na gruncie amerykańskim¹²⁴. Przyjrzano się działalności prekursorki feminizmu w Polsce – Narcyzy Żmichowskiej¹²⁵. Powracano do ofiarnych działań organizacji kobiecych, przykładowo Związku Dobroczynności Patriotycznej z jej przewodniczącą Klementyną z Tańskich Hoffmanową¹²⁶.

Drukowano cykl artykułów pt. „O podstawy moralne współczesnego życia”, gdzie autorki dużo miejsca poświęciły etyce w polityce¹²⁷.

Zakończenie

Jakościowa analiza zawartości wszystkich numerów „Kobiety Współczesnej” w latach 1928–1931, czyli w roku wyborów do sejmu i senatu (1928) oraz w okresie powyborczym, wyraźnie wykazała, że agitacja obywatelska kobiet prowadzona w piśmie przez same kobiety, wykształcone, świadome swej roli w nowej, wolnej ojczyźnie, zmierzała ku wyzwoleniu Polek spod supremacji mężczyzn i pracy u podstaw w rozwijaniu świadomości politycznej współobywaterek. Charakter zamieszczanych refleksji świadczy o tym, że redakcja pisma podjęła się pracy u podstaw, zdając sobie sprawę, że kobiety – jeśli mają współtworzyć nową Polskę – same muszą wykonać tytaniczną pracę, by pokonać stereotypy kulturowe wykształcone w narodzie polskim przez wieki i wziąć stery w swoje ręce.

¹²³ Stanisława Goryńska, „W 70-letnią rocznicę urodzin Selmy Lagerlöf”, *Kobieta Współczesna*, nr 51, 1928, 11.

¹²⁴ Cecylia Walewska, „O równe prawa”, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1929, 4-5.

¹²⁵ R. Altenberg, „Dzieciństwo Narcyzy Żmichowskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1929, 12-13; cz. 2, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1929, 12-13.

¹²⁶ Maria Złotorzycka, „Warsztat pracy społecznej kobiet w 1831 roku”, *Kobieta Współczesna*, nr 6, 1931, 4-5.

¹²⁷ Np. Adela Minkowska, „Etyka a polityka”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1931, 2.

Bibliografia

Źródła:

- Adamowiczowa, Stanisława. „Na marginesie nowej ustawy antyalkoholowej”, *Kobieta Współczesna*, nr 7, 1931, 5-6.
- Adamowiczowa, Stanisława. „Ruch kobiecy w Szwajcarii”, *Kobieta Współczesna*, nr 51, 1928, 2-4.
- Altenberg, R. „Dzieciństwo Narcyzy Żmichowskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1929, 12-13; cz. 2, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1929, 12-13.
- „Anielki przygotowują się do nowych wyborów parlamentarnych, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 44, 1928, 17-18.
- Ankiewiczowa, Maria. „Moja wizyta u Gizeli Urban”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1931, 14-15.
- Ankiewiczowa, Maria. „Świat kobiecy w programach Polskiego Radia”, *Kobieta Współczesna*, nr 28, 1928, 19.
- Bielańska, Karolina. „Córki Rzeczypospolitej”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 14-15.
- Bielańska, Karolina. „Wyzwolona Penelopa”, *Kobieta Współczesna*, nr 52/53, 1928, 19-20.
- Bogórska, Zofia. „Kobiety w parlamentach zagranicznych”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1928, 2-4.
- Buraczewska, Wanda. „Kobieta inżynier”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 2.
- C-r. „Zjazd Rady Naczelnej Koła Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1928, 16-17.
- Ceysingerówna, Helena. „Międzynarodowe kongresy społeczne w Paryżu. Wywiad z posłanką E. Waśniewską”, *Kobieta Współczesna*, nr 33, 1928, 2-3.
- Ceysingerówna, Helena. „Polka na forum międzynarodowym”, *Kobieta Współczesna*, nr 32, 1928, 2-4.
- Ceysingerówna, Helena. „Szkola patriotyzmu i służby obywatelskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1928, 2-3.
- Ceysingerówna, Helena. „Urzędniczki państwowe. Równouprawnienie”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 7-8.

- Ceysingerówna, Helena. „W poczuciu obowiązku obywatelskiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 25, 1928, 4-5.
- Ceysingerówna, Helena. „W przełomowym momencie”, *Kobieta Współczesna*, nr 3, 1928, 5.
- Ceysingerówna, Helena. „Wśród prawodawców”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 3-4.
- Ceysingerówna, Helena. „Z działalności Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 51, 1928, 18-19.
- Ceysingerówna, Helena. „Z rozważań przedwyborczych”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1928, 4-5.
- Ceysingerówna, Helena. „Zjazd delegatek Demokratycznego Komitetu Wyborczego Kobiet Polskich”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1928, 16-17.
- „Ciche zwycięstwo feminizmu włoskiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 3, 1931, 16.
- „Druga kobieta sędzią dla nieletnich w Polsce”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1931, 18.
- „Dyskusja nad projektem Powszechnej Służby Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1931, 18.
- „Działalność naszych posłanek”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1931, 18.
- Goryńska, Stanisława. „Emmeline Pankhurst. Wódz sufrażystek”, *Kobieta Współczesna*, nr 29, 1928, 5-6.
- Goryńska, Stanisława. „W 70-letnią rocznicę urodzin Selmy Lagerlöf”, *Kobieta Współczesna*, nr 51, 1928, 11.
- Goryńska, Stanisława. „Z wycieczki do Szwecji”, *Kobieta Współczesna*, nr 40, 1928, 18-19.
- Grabińska, Wanda. „Kobieta w sądownictwie”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 5-6.
- Grabińska, Wanda. „Projekt ustawy o sądach dla nieletnich. Z cyklu «W obrobie dziecka»”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1928, 2-4.
- Grekowicz-Hausnerowa, Maria. „Ze Lwowa”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1928, 16-17.
- Gulbinowa, Eugenia. „Kobieta wobec swych praw i obowiązków chwili obecnej”, *Kobieta Współczesna*, nr 11, 1928, 2.
- Gulbinowa, Eugenia. „Międzynarodowa służba społeczna, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 42, 1928, 2-3.

- Jabłowska, Irena. „Opieka nad dzieckiem robotnicy”, *Kobieta Współczesna*, nr 9, 1931, 16-17.
- Jabłowska, Irena. „Rola kobiety w popieraniu przemysłu krajowego, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 48, 1928, 3-4.
- Jabłowska, Irena. „Sylwetki Polek w Ameryce”, *Kobieta Współczesna*, nr 41, 1928, 14-15.
- Jabłowska, Irena. „Sylwetki Polek z Ameryki”, *Kobieta Współczesna*, nr 30, 1928, 11-12.
- Jabłowska, Irena. „U nestorki dziennikarek polskich”, *Kobieta Współczesna*, nr 37, 1928, 5.
- Jabłowska, Irena. „Z sądu dla nieletnich”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1931, 5-6.
- „Jeszcze jedna nominacja kobiety-sędziego”, *Kobieta Współczesna*, nr 14, 1931, 16.
- „Jutrzenka ruchu feministycznego w Anglii”, *Kobieta Współczesna*, nr 49, 1928, 19.
- Kneblewski, X. W. „Kobieta w Ameryce”, *Kobieta Współczesna*, nr 18, 1928, 13-15.
- Kobieta Współczesna*, nr 5, 1928, 18.
- Kobieta Współczesna*, nr 6, 1928, 17.
- Kobieta Współczesna*, nr 19, 1928, 2.
- Kobieta Współczesna*, nr 41, 1928, 1.
- Kobieta Współczesna*, nr 4, 1931, 23.
- „Kobiety a polityka”, *Kobieta Współczesna*, nr 2, 1928, 2.
- „Kobiety w parlamencie hiszpańskim, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 42, 1928, 19.
- „Komendantka policji kobiecej”, *Kobieta Współczesna*, nr 3, 1928, 19.
- „Kongres Kobiet Hinduskich”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 18-19.
- Krahelska, Halina. „Najbliższe zadania posłanek”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 6.
- Krzyżanowska, Maria. „Pielgrzymka Związku Polek z Ameryki”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 18.
- Krzyżanowska, Maria. „Rozmowa z panią Jadwigą Romerówną. Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 44, 1928, 4-5.
- Kulczyńska, Teresa. „Pielęgniarstwo”, *Kobieta Współczesna*, nr 47, 1928, 2-3.

- Laskowska, Irena. „Kobieta – inżynier chemik”, *Kobieta Współczesna*, nr 34, 1928, 2-3.
- Laskowska, Irena. „Rola i znaczenie kobiety w życiu gospodarczym narodu”, *Kobieta Współczesna*, nr 49, 1928, 2-4.
- Lewartowicz, Stefania. „Suknia na wyrost». Na marginesie książki prof. Zygmunta Cybichowskiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 49, 1928, 8.
- L.R. „W poszukiwaniu nowych form małżeństwa”, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1929, 6-7.
- Męczkowska, Teodora. „Cieniom Jadwigi Sikorskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 2, 1928, 5-6.
- Męczkowska, Teodora. „Do czego dążymy?”, *Kobieta Współczesna*, nr 39, 1931, 1-3.
- Męczkowska, Teodora. „Kobiety – Sejm – Życie”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 2.
- Minkowska, Adela. „Etyka a polityka”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1931, 2.
- „Nowa kobieca organizacja polityczna”, *Kobieta Współczesna*, nr 6, 1928, 17.
- „Nowe stypendium międzynarodowe dla kobiet dla dopełnienia studiów we Francji”, *Kobieta Współczesna*, nr 50, 1928, 16.
- „Nowy zastęp adwokatek”, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1929, 18.
- „Odpowiedzi na ankietę «Kobiety Współczesnej»”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 9-13.
- „Pamięci Marii Dulebianki”, *Kobieta Współczesna*, nr 12, 1931, 18.
- Paradowska-Szelągowska, Anna. „Ruch kobiecy na Wschodzie”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1931, 16.
- Paradowska-Szelągowska, Anna. „Zagraniczna prasa kobieca”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1931, 3-4.
- Paradowska-Szelągowska, Anna. „Zjednoczenie Kobiet Słowiańskich w Polsce”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1931, 19.
- Pelczyńska, Wanda. „Po wyborach”, *Kobieta Współczesna*, nr 13, 1928, 3.
- „Praca nocna kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 13, 1931, 18.
- „Prace Czeskiej Rady Narodowej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 12, 1928, 19.
- „Przyp. Redakcji”, *Kobieta Współczesna*, nr 3, 1928, 5.
- „Rezultaty wyborów do parlamentu austriackiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 7, 1931, 20.

- Rodziewicz, Maria. „Mili Goście, swojacy – witajcie...”, *Kobieta Współczesna*, nr 23, 1928, 2.
- „Ruch kobiecy na Łotwie”, *Kobieta Współczesna*, nr 28, 1928, 14-15.
- „Ruch polityczny wśród kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 5, 1928, 16-17.
- „Ruch przedwyborczy wśród kobiet w Wilnie”, *Kobieta Współczesna*, nr 7, 1928, 16.
- Samotyhowa, Natalia. „Wartość współzynnika żeńskiego w pracy parlamentu”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 4-5.
- „[Siedem] 7 kobiet w parlamencie Stanów Zjednoczonych”, *Kobieta Współczesna*, nr 9, 1931, 19.
- Siemieńska, Helena. „Kurs dla referentek Wydziału Spraw Kobięcych Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1931, 18.
- Siemieńska Helena. „W walce o byt”, *Kobieta Współczesna*, nr 11, 1931, 3-4.
- Siemieńska, Helena. „W walce o byt”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 3-4.
- „Służba Obywatelska”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 17-18.
- S.N. „Maria Weryho-Radziwiłłowiczowa”, *Kobieta Współczesna*, nr 9, 1928, 7-8.
- „Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1928, 16.
- „Sukces posłanki Eugenii Waśniewskiej w Genewie”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 16.
- Sz.S. „Z życia ś.p. Jadwigi Sikorskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 2, 1928, 5.
- Szmurłowa, Grażyna. „Zasady projektu prawa małżeńskiego”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 2-3.
- Szybalska, Zofia. „Nauczycielstwo”, *Kobieta Współczesna*, nr 25, 1928, 2-3.
- Wacki, K. „Gość z Ameryki – Emilia Napieralska”, *Kobieta Współczesna*, nr 4, 1928, 14-15.
- Walewska, Cecylia. „Ciekawy dokument kobiecy z końca XVIII w.”, *Kobieta Współczesna*, nr 19, 1928, 5-6.
- Walewska, Cecylia. „O równe prawa”, *Kobieta Współczesna*, nr 27, 1929, 4-5.
- Walewska, Cecylia. „Ryta Gnus”, *Kobieta Współczesna*, nr 16, 1928, 15-16.
- Wasilewska, Wanda. „Ze wspomnień kurierki. Cz. 2, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 47, 1928, 8-9; Cz. 3, *Kobieta Współczesna*, nr 48, 1928, 12; Cz. 4, *Kobieta Współczesna*, nr 49, 1928, 10.

- Waśniewska, Eugenia. „Kobiety w Sądach Pracy”, *Kobieta Współczesna*, nr 7, 1931, 19.
- Waśniewska, Eugenia. „Ministerstwo Skarbu a zagadnienia przyszłości narodu”, *Kobieta Współczesna*, nr 39, 1928, 2.
- „Wezwanie”, *Kobieta Współczesna*, nr 23, 1928, 17.
- Więckowska, Helena. „W sprawie równouprawnienia na uniwersytetach”, *Kobieta Współczesna*, nr 10, 1928, 8.
- Wisłocka, Wanda. „Zawód lekarski”, *Kobieta Współczesna*, nr 40, 1928, 2-5.
- Witkowska, Helena. „Kobieta a prasa. Wrażenia i uwagi z Międzynarodowej Wystawy Prasy w Kolonii”, *Kobieta Współczesna*, nr 40, 1928, 5-7.
- Witkowska, Helena. „Na marginesie książki dr Zofii Daszyńskiej-Golińskiej”, *Kobieta Współczesna*, nr 18, 1928, 2.
- Witkowska, Helena. „Wychowanie obywatelskie”, *Kobieta Współczesna*, nr 20, 1928, 28.
- Witkowska, Helena. „Zawody społeczne”, *Kobieta Współczesna*, nr 24, 1928, 2-3.
- Wojeńska, Czesława. „Józefina Butler (1828–1928)”, *Kobieta Współczesna*, nr 24, 1928, 19.
- Woniczek, Helena. „Z niwy naukowej”, *Kobieta Współczesna*, nr 6, 1928, 2-4.
- Z.B. „Sprawa kobieca w Afryce”, *Kobieta Współczesna*, nr 26, 1928, 19.
- Z.B. „Z Belgii”, *Kobieta Współczesna*, nr 22, 1928, 18-19.
- „Z działalności Klubu Politycznego Kobiet Postępowych”, *Kobieta Współczesna*, nr 8, 1928, 17.
- „Z działalności kobiet górnośląskich”, *Kobieta Współczesna*, nr 11, 1928, 19.
- „Z Klubu Kobiet Postępowych”, *Kobieta Współczesna*, nr 15, 1931, 16.
- „Z krainy tulipanów”, *Kobieta Współczesna*, nr 50, 1928, 19.
- Zandowa, Zofia. „Nowe prawo małżeńskie”, *Kobieta Współczesna*, nr 13, 1931, 2-3.
- Zawirska, Jadwiga. „Różnice psychiczne pomiędzy kobietą i mężczyzną a wybór zawodu”, *Kobieta Współczesna*, nr 39, 1928, 3-5.
- Złotorzycka, Maria. „Warsztat pracy społecznej kobiet w 1831 roku”, *Kobieta Współczesna*, nr 6, 1931, 4-5.
- „Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 32, 1928, 17-18.
- „Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet”, *Kobieta Współczesna*, nr 41, 1928, 16-17.

Opracowania:

- Bauchrowicz-Tocka, Maria. „Zakonspirowane mężatki», czyli o ograniczeniach obyczajowych i prawnych wobec pracujących kobiet na łamach «Tygodnika Kobiety», w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, (Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019), 103-116. ISBN 978-83-7431-561-6.
- Chwastyk-Kowalczyk, Jolanta. „Próby uobywatelnienia kobiet w okresie dwudziestolecia międzywojennego na łamach «Bluszczu», w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, (Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019), 75-102. ISBN 978-83-7431-561-6.
- Dawidowicz, Aneta. „Problematyka polityki i polityków na łamach «Głosu Kobiet», czasopisma dla kobiet wydawanego w latach 1908–1939”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, (Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019), 57-71. ISBN 978-83-7431-561-6.
- Dufurat, Joanna. „Polityka na łamach «Pracy Obywatelskiej» (1928–1939), organu prasowego sanacyjnego Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej*, (Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019), 117-129. ISBN 978-83-7431-561-6.
- Gawin, Magda. „Planowanie rodziny – hasła i rzeczywistość”, w: Anna Żarnowska, Andrzej Szwarc (red.), *Równe prawa i nierówne szanse: kobiety w Polsce międzywojennej*, (Warszawa : DiG, 2000). ISBN 83-7181-023-7.
- Kałwa, Dobrochna. „Model kobiety aktywnej na tle sporów światopoglądowych. Ruch feministyczny w dwudziestoleciu międzywojennym”, w: Anna Żarnowska, Andrzej Szwarc (red.), *Równe prawa i nierówne szanse: kobiety w Polsce międzywojennej*, (Warszawa : DiG, 2000), 135-153. ISBN 83-7181-023-7.
- Maj, Ewa. „Kobieta wobec polityki: strategie tożsamościowe w publicystyce tygodnika «Na Posterunku» (1917–1919)”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Po-*

- lityka w prasie kobiecej*, (Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019), 43-56. ISBN 978-83-7431-561-6.
- „Męczkowska Teodora”, oprac. Halina Więckowska, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk : Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1975), 503-504.
- Polskie Kobiety Stowarzyszenia i Związki Współpracy Międzynarodowej Kobiet*, oprac. Jan Bełcikowski, (Warszawa : Towarzystwo Wydawnicze „Polska Zjednoczona”, 1939).
- Wierzbicka, Maria. „Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem”, w: Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarc (red.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, (Warszawa : B5, 2009), 153-175. ISBN 978-83-7543-101-8.
- Zaleska, Zofia. *Czasopisma kobiece w Polsce. (Materiały do historii czasopism). Rok 1818–1937*, (Warszawa : Wyższa Szkoła Dziennikarska, 1938).